

Ткач О. В.,
здобувач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СЛІДОВА КАРТИНА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПОРУШЕНЬ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

Статтю присвячено дослідженню слідової картини як джерела доказової інформації при розслідуванні порушення недоторканості приватного життя. На основі аналізу наукових підходів, матеріалів слідчої та судової практики, норм чинного законодавства України автором охарактеризовано особливості слідової картини порушення недоторканості приватного життя, сформульовано власний науковий підхід до визначення її сутності як джерела доказової інформації та висвітлено зв'язок слідової картини з іншими елементами криміналістичної характеристики цього злочину. Окрему увагу у статті приділено класифікації типових слідів порушення недоторканості приватного життя, в основу якої покладено такі критерії як спосіб вчинення злочину та особливості особи злочинця.

Ключові слова: розслідування порушення недоторканості приватного життя, криміналістична методика, криміналістична характеристика, елементи криміналістичної характеристики, слідова картина, докази, доказова інформація, джерела доказової інформації.

Статья посвящена исследованию такого элемента криминалистической характеристики нарушения неприкосновенности частной жизни как следовая картина. На основе анализа научных подходов, материалов следственной и судебной практики, норм действующего законодательства Украины автором охарактеризованы особенности следовой картины нарушения неприкосновенности частной жизни, сформулированы собственный научный подход к определению ее сущности как источника доказательной информации и выяснена связь следовой картины с другими элементами криминалистической характеристики этого преступления. Особое внимание в статье уделено классификации типовых следов нарушения неприкосновенности частной жизни, в основу которой положены следующие критерии как способ совершения преступления и особенности личности преступника.

Ключевые слова: расследование нарушения неприкосновенности частной жизни, криминалистическая методика, криминалистическая характеристика, элементы криминалистической характеристики, следовая картина, доказательства, доказательная информация, источники доказательной информации.

Втручання у сферу приватного життя людини без її дозволу є суспільно небезпечним і протиправним діянням, адже призводить до порушення прав і свобод, які закріплені та гарантовані Конституцією України. В свою чергу забезпечення прав і свобод людини та громадянина є головним обов'язком держави, який закріплений в Конституції України, згідно до положень якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю та передбачено захист інформації про приватне і сімейне життя [1]. Основний закон України та інших європейських країн визначає, що неодмінною передумовою функціонування демократії та утвердження правової та демократичної держави є заборона незаконного втручання в приватне життя людини, а також наявність гарантій охорони життя, честі, гідності та особистої безпеки кожного її громадянина. Ніхто не може зазнавати обмеження права на недоторканність приватного життя, виключенням є тільки ті випадки, які передбачені чинним законодавством України. У зв'язку з цим пріоритетним напрямом наукових досліджень є розробка криміналістичної характеристики порушень недоторканості приватного життя з метою забезпечити працівників правоохоронних органів ефективними криміналістичними засобами, прийомами й методами розслідування вказаних злочинів та запобігання їм. Водночас криміналістична характеристика будь-якого злочину розкривається через висвітлення сутності її окремих елементів, особливе місце серед яких належить слідовій картині. Вона є джерелом доказової інформації, оскільки саме за слідами злочинних дій можна встановити особу злочинця і спосіб вчинення злочину. З огляду на зазначене, дослідження слідової картини порушень недоторканості приватного життя відповідає сучасним завданням науки криміналістики та запитам слідчої практики.

Криміналістична характеристика злочинів досліджувалася такими провідними вітчизняними та зарубіжними вченими як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.К. Весельський, В.Г. Гончаренко, О.Н. Колесніченко, В.В. Куклін, В.К. Лисиченко, А.Г. Матусовський, С.П. Мітрічев, В.А. Образцов, І.Ф. Пантелеєв, М.А. Погорецький, В.В. Радаєв, М.В. Салтевський, Л.А. Сергєєв, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та ін. Одночасно із загальнотеоретичними питаннями криміналістичної характеристики злочинів розроблялися і методики, типові програми і моделі розслідування окремих видів злочинів. Варто зазначити, що слідова картина як джерело доказової інформації при розслідуванні порушень недоторканності приватного життя раніше не досліджувалася.

Зважаючи на зазначене, в цій статті ставиться за мету визначити особливості такого елементу криміналістичної характеристики порушення недоторканості приватного життя як слідова картина злочину, охарактеризувати його сутність як джерела доказової інформації та висвітлити зв'язок слідової картини з іншими елементами криміналістичної характеристики цього злочину.

Одним з основних елементів криміналістичної характеристики порушення недоторканості приватного життя є слідова картина злочину. Дослідження слідової картини злочину має важливе значення для розслідування будь-якого злочину, оскільки вона безпосередньо пов'язана з іншими елементами його криміналістичної характеристики, зокрема особою злочинця, обстановкою та способами його вчинення і відіграє важливу роль, оскільки має організаційне і тактичне значення в процесі розслідування.

Злочин є подією матеріального світу, про що свідчить наявність певної сукупності слідів, які виникають в результаті змін в органічній та неорганічній природі. В криміналістичній науці такі відображення поділяються на матеріальні (виникають як результат взаємодії різ-

них об'єктів) та ідеальні (суб'єктивні образи об'єктивної дійсності, відображені в пам'яті людини) [2, с. 180].

Що стосується погляду науковців на такий елемент криміналістичної характеристики як слідова картина злочину, то М. В. Салтевський пропонує називати слідовою картиною злочину єдність матеріальних та ідеальних слідів злочину, під якою він розуміє матеріальну й ідеальну слідову обстановку, яка відображає та зберігає різноманітну інформацію про конкретну подію злочину та особу, яка його вчинила [3, с. 148–151].

В. О. Коновалова зазначає, що слідова картина злочину є новим елементом криміналістичної характеристики і становить собою комплекс слідів, які відображають картину події злочину та поведінку суб'єкта на місці злочину, дозволяє висунути найбільш обґрунтовані версії щодо його вчинення [4, с. 25].

М. А. Погорецький вважає, що безпосереднім джерелом слідів злочину в загальному розумінні є суспільно небезпечний вплив особи, що вчинила злочин, поведінка якої проявляється у формі дії або бездіяльності, на об'єктивну дійсність, взаємодія предметів і станів, тобто сама подія злочину [5, с. 20].

Слідова картина злочину як елемент криміналістичної характеристики має важливе значення, оскільки вивчення слідів дає змогу визначити спосіб та механізм учинення злочину, спосіб його приховання, особу злочинця (в тому числі наявність організованої злочинної групи), знаряддя вчинення злочину, в тому числі встановити ряд обставин під час розслідування злочину, викрити неправдиві показання свідка або злочинця, приховані ним речові докази злочину [6, с. 105–108].

Беззаперечним є факт наявності зв'язку між джерелами інформації та слідами злочину. За своєю сутністю інформація може вважатися доказом, у тому випадку, якщо вона використовується у сфері судочинства та набуває ознак належності, допустимості та до-

стовірності. Інформація є загальним поняттям, яке характеризують і відомості, і фактичні дані, і відомості про фактичні дані. А до сфери доказування потрапляє саме та частка інформації, яка є процесуально необхідною у відповідному кримінальному провадженні та відповідає критеріям доказів. Тобто інформація може встановлювати і факт, і відомості про факт. Так, М. В. Салтевський, вважає, що будь-який об'єкт, що перебуває в межах кримінального судочинства, розглядається в аспекті його рівності, тотожності самому собі, тобто чи є він тим самим, що «був присутній» на місці події або «брав участь» у вчиненні злочину [3, с. 257]. Матеріальні сліди є речовими джерелами криміналістичної інформації, до них відносяться будь-які предмети матеріального світу, які здатні нести інформацію про фактичні обставини злочину, тобто несуть собою доказову інформацію.

В криміналістичній науці використовують також такий термін як «типова слідова картина». В своїх наукових працях В. О. Коновалова зазначає, що типовою слідовою картиною є сукупність слідів, притаманних тому чи іншому виду чи різновиду злочину [7, с. 17].

Що ж до слідової картини порушення недоторканності приватного життя, то вона характеризується наявністю як матеріальних, так і ідеальних слідів. Типовими матеріальними слідами даної категорії злочинів є такі: 1) особисті документи потерпілого, що містять конфіденційну інформацію; 2) комп'ютерна інформація; 3) сліди рук, ніг, транспортних засобів; 4) обладнання, яким користувалися злочинці в процесі спостереження за потерпілим тощо.

На місці вчинення порушення приватного життя можуть бути виявлені сліди рук, ніг, взуття, інструментів, знарядь і засобів, якими користувалися злочинці, загублені документи, предмети тощо. Якщо потерпілий в момент скоєння злочину намагався перешкодити злочинцеві отримати інформацію, то на одязі потер-

пілого можуть бути виявлені волокна, бруд, що потрапили з одягу правопорушника, зразки ДНК злочинця (волосся, нігті, шкіра, тощо). Також на місці події або поблизу від нього можуть бути пляшки, недопалки, залишки їжі – важливі докази, що дають можливість визначити кількість учасників скоєння злочину, місце засідки тощо.

При розслідуванні порушення недоторканності приватного життя суттєвою є інформація, яка утворює ідеальні сліди, тобто інформація, яку запам'ятали потерпілі та свідки про обставини вчинення злочину, і яка зберігається у їх пам'яті у вигляді уявних образів. Інакше кажучи, ідеальними є сліди у пам'яті потерпілого та свідків – випадкових очевидців вчинення злочину. Як свідчить практика, порушення недоторканності приватного життя не є раптовим злочином, а, отже, ймовірність отримання чіткої та правдивої інформації про злочин та особу злочинця від потерпілих чи свідків є дуже високою.

Виходячи з зазначеного вище, є підстави зробити висновок, що слідова картина як елемент криміналістичної характеристики порушення недоторканності приватного життя має важливе значення, оскільки вивчення слідів дає можливість визначити спосіб та механізм вчинення злочину, отримати відомості про особу злочинця, в тому числі викрити неправдиві показання, приховані злочинцем речові докази та зосередити увагу працівників слідчих органів на наявних доказах тощо.

Необхідно наголосити, що на формування слідової картини порушень недоторканності приватного життя впливає спосіб вчинення цих злочинів. У зв'язку із зазначеним сліди втручання в приватне життя можна класифікувати за наступними критеріями:

- залежно від способу збирання конфіденційної інформації:

- 1) сліди безпосереднього одержання конфіденційної інформації від потерпілого, який перебуває у довірительних чи дружніх стосунках із злочинцем;

- 2) сліди безпосереднього одержання конфіденційної інформації від потерпілого внаслідок виконання ним службових обов'язків;

- 3) сліди таємного вилучення (вкрадення) конфіденційної інформації у потерпілого;

- 4) сліди одержання конфіденційної інформації про потерпілого внаслідок стеження за ним;

- залежно від особливостей особи злочинця:

- 1) сліди злочинця, особа якого відома, оскільки він був допущений до конфіденційної інформації потерпілого (сліди взуття, залишені чи забуті особисті речі або документи злочинця, тощо);

- 2) сліди злочинця, який мав доступ до конфіденційної інформації у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків;

- 3) сліди, які є джерелом інформації про зовнішні прикмети невідомого злочинця, способи його дії та інші обставини вчинення злочину (сліди рук, ніг, взуття, інструментів, знарядь і засобів, якими користувалися злочинці, загублені документи, предмети);

- 4) сліди, які є джерелом інформації про зовнішні прикмети злочинця, який збирав інформацію про потерпілого шляхом стеження за ним (записи відеоспостереження з місць, в яких часто бував потерпілий).

Що стосується ідеальних слідів, тобто таких, що залишаються в пам'яті підозрюваних, потерпілих та свідків, то їх можна поділити на групи залежно від осіб, які є їх носіями:

- 1) сліди, що зберігаються у пам'яті осіб, які безпосередньо сприймали обставини вчинення злочину (потерпілий та його родичі, інші особи, які входять до вузького кола спілкування з потерпілим і знаходяться в довірительних чи дружніх стосунках із злочинцем;

- 2) сліди, що зберігаються у пам'яті осіб, яким відомі обставини, що передували скоєнню порушень приватного життя;

3) сліди, що зберігаються у пам'яті осіб, які безпосередньо бачили процес збирання конфіденційної інформації;

4) сліди, що зберігаються у пам'яті осіб, яким відомий підозрюваний у зв'язку з виконанням ним його службових обов'язків;

5) сліди, що зберігаються у пам'яті осіб, з якими підозрюваний підтримує дружні чи сімейні стосунки (родичі, сусіди, приятелі), і які мають на меті приховати факт причетності підозрюваного до вчинення злочину.

Вказана вище класифікація слідів порушення недоторканності приватного життя дає можливість узагальнити особливості слідової картини цього злочину та демонструє його тісний зв'язок з іншими елементами криміналістичної характеристики цього злочину. Аналіз інформації про слідову картину, як джерело доказової інформації, дає підстави висунути версії про спосіб вчинення, особу злочинця, а також про можливі мотиви втручання в особисте життя потерпілого.

Наведене вище дає підстави зробити наступні висновки:

1) визначення сутності слідової картини як елемента криміналістичної характеристики порушення приватного життя має важливе значення для його розслідування, оскільки є джерелом доказової інформації, що має важливе організаційне і тактичне значення в процесі розслідування;

2) слідова картина порушення недоторканності приватного життя знаходиться в кореляційних зв'язках з іншими елементами його криміналістичної характеристики, оскільки вивчення слідів дає можливість визначити спосіб та механізм вчинення злочину, отримати відомості про особу злочинця, в тому числі викрити неправдиві показання, приховані злочинцем речові докази тощо;

3) слідова картина недоторканності приватного життя характеризується наявністю як матеріальних, так і ідеальних слідів злочину;

4) класифікацію слідів порушення недоторканності приватного життя доречно використовувати в практичній діяльності правоохоронних органів, оскільки вона сприятиме швидкому, повному та всебічному розкриттю і розслідуванню цього злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 49.
2. *Салтевський М. В.* Навчально-довідковий посібник з криміналістики / М. В. Салтевський, В. Г. Лукашевич, В. М. Глібко. – К.: ВІПОЛ, 1994. – 180 с.
3. *Салтевський М. В.* Криміналістика. Підручник: У 2-х / М. В. Салтевський. – Х.: КонСУМ, Основа, 1999. – Ч. 1. – 416 с.
4. *Коновалова В. О.* Вбивство: мистецтво розслідування: монографія / В. О. Коновалова. – К.: Факт, 2001. – 311 с.
5. *Погорецький М. А.* Докази у кримінальному процесі: проблемні питання / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2011. – № 1 (3). – С. 1–53: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf>.
6. *Топорецька З. М.* Слідова картина, як джерело первинної інформації про вчинення злочинів у сфері грального бізнесу / З. М. Топорецька // Реформування національного та міжнародного права: перспективи та сьогодення: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 29–30 вересня 2011р.). – Одеса: у 2-х частинах. – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2011. – Ч. 2. – С. 105–108.
7. *Коновалова В. О.* Інтуїція: поняття і роль у судочинстві / В. О. Коновалова, М. М. Панов // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 1. – С. 17–34.

Tkach O. Trace picture as the source of the evidence-based information during the investigation of violations of privacy.

The article deals with the criminological characteristics of the trace picture as an element of the evidence-based information source during the investigation of the violations of the privacy. Basing on the scientific approaches, materials of the investigation and litigation, current legislation of Ukraine, the author describes the features of the trace picture of the violation of privacy. The author also formulates own scientific approach to determine its nature and highlights the link with other trace picture elements of the criminological characteristics of a crime. Special attention is given to the classification model of the trace picture of the violation of privacy, which is based on criteria such as the way the crime and offender's characteristics.

The results of the research, the author comes to the following conclusions: 1) defining the essence of painting as trace elements of criminological characteristics of breach of privacy is essential for its investigation, as a source of evidence-based information that is essential organizational and tactical importance in the investigation; 2) the trace picture violation of privacy is in correlation with other elements of its criminological characteristics as the study makes it possible to determine the trace mode and mechanism of the crime, get information about the offender, including exposing false testimony, concealed criminal evidence etc; 3) trace a picture of privacy is characterized by both material and ideal traces of the crime; 4) classification traces violation of privacy appropriate to use in the practice of law enforcement as it will encourage rapid, thorough and comprehensive detection and investigation of crime.

Keywords: *investigation of violations of privacy, forensic technique, criminological characteristics, elements of the criminological characteristics of trace picture, evidence-based information, sources of the evidence-based information.*

Стаття надійшла до редакції журналу 02.11.2015 р.